

PSİKOLOJİ 2. ÜNİTE ÖZETİ

BİLİM VE BİLİMSEL YÖNTEM

Bilim; Sistemli araştırma yöntemlerinin kullanılmasıyla biriktirilmiş bilgi bütünlüğüdür.

Bilim, doğaya ilişkin deneyimlerimizi anlaşılabilir kılmak amacıyla tutarlı, güvenilir, akılcı bir kavramsal sistem ve yöntem oluşturma çabasıyla gelişmiştir.

Bilimsel faaliyetlerin genel özelliği, bütün bilim dallarının, doğaya ilişkin sorularını cevaplamak için bilimsel yöntemi kullanmalarıdır.

Örneğin; kahve falı bakarken yarı belirli şekilleri bir şeylere benzetmek ve bunların uyandırdığı duyguları ifade etmek gibi bir usulden yararlanılmaktadır. Hatta bazı şekillerin ortak anlamları (kuşun haber olarak yorumlanması gibi) mevcuttur ve bu durum bir sistematikleştirme çabasıdır. Özel bir yöntem/teknik kullanmak ve yarı sistematik bir değerlendirme yolundan yararlanmak bir bilgi edinme yolunun bilimsel olduğu anlamına gelmemektedir.

Bilimsel yöntemi diğer yöntemlerden farklılaştırarak bilimsel yapan özellikler;

1. Gözlenebilen olayları anlamak için tek tek, sistemli ve objektif bir biçimde çalışarak veri toplamaktır. Ancak bu özellik tek başına yeterli olmamaktadır.
2. Bir dizi benzer olayın altında yatan olguyu anlamak için sistemli bir biçimde araştırma yapmak ve saptanan olgunun genellenebileceği olaylar dizisinin sınırlarını belirleyebilmektir.

BİLİMSEL ETKİNLİĞİN AMAÇLARI NELERDİR?

1. Doğa olaylarını doğru olarak betimlemek (tarif ve tasvir etmek), bir diğer ifadeyle tam olarak ne olduğunu **belirlemek.**
2. Doğa olaylarını açıklamak (izah etmek), bir diğer ifadeyle neden ve nasıl olduklarını **açıklamak.**
3. Bir grup olguyu açıklayan kuramlar ya da modeller gibi **tutarlı bilgi yapıları oluşturmak.**
4. Yapılan açıklamalara ve kuram/modellere dayalı olarak **yeni olguları öngörmek ve bu öngörülerini sınamak.**
5. Bu öngörülere dayalı olarak insanlık yararına **düzenlemeler yapmak.**

Bir Bilginin Bilimsel Olması Ne Anlama Gelmektedir?

Bilimsel bilgi; Kişinin kanaat ve inançlarının bir ürünü olmayan; deney ve gözlem yoluyla toplanan ve nesnel olgulara dayanan bilgidir.

Bilimsel bir bilgiyi diğerlerinden ayıran özellik, o bilginin elde edilme tarzı ile ilgilidir.

Bilimsel bir bilgi, herkes tarafından gözlenebilir (sadece duyu organlarını değil, mikroskop ya da test gibi aletleri de hesaba katmalısınız), ölçülebilir, sinanabilir, tekrarlanabilir ve iletilebilir bir bilgidir.

Bilimsel Bir Araştırma Nasıl Tasarlanıp Yürütülür?

Bilimsel araştırma; doğayla ilgili sorulara, bilimsel bir tutumla yaklaşma ve bilimsel yöntemi kullanarak cevap arama sürecidir.

Psikolojide bir araştırma yürütülürken dikkatli ve sistemli gözlemlerle veri toplanır; bu gözlemleri açıklayabilmek için kuramlar geliştirilir; bu kuramlara dayanarak yeni tahminlerde bulunulur ve sonra bu tahminlerin doğru olup olmadığını yine verilere dayanarak, sistemli bir şekilde sınanır.

Dolayısıyla süreci anlayabilmek için iki temel konuyu incelemeyiz;

1. Araştırma sürecinin nasıl başladığı, planlandığı ve uygulandığı,
2. Psikolojide ne tür veri toplama yollarının kullanıldığı.

Bir Araştırma Sürecini Nasıl Tasarlarız?

Bir araştırmanın tasarlanması basamak basamak ilerleyen bir süreçtir. Araştırma probleminin ortaya konulmasından elde edilen verilen bilimsel kamuoyu ile paylaşılmasına kadar her basamak titiz ve özenli bir çalışmayı gerektirmektedir.

Bir araştırmacı, sorduğu **soru**nun cevabı hakkında bir tahminde, bir öngöründe bulunmalıdır. Buna araştırma sürecinin ikinci basamağı olan **hipotez** diyoruz.

Problem ve hipotez belirlendikten sonra, bunlara uygun olarak ve o konudaki mevcut bilgi birikiminin ışığında araştırma süreci tasarlanır. Bunun için çalışmanın kimler üzerinde yürütüleceğı, hangi ölçme/değerlendirme yollarının kullanılacağı, araştırmanın türü/deseninin nasıl olacağı, **veri toplama** sürecinin nasıl düzenleneceğı, toplanan verilerin hangi istatistik tekniklere **analiz** edileceğı basamaklarının belirlenmesi gerekir. Bütün basamakların nasıl gerçekleştirileceğini planladıktan sonra, artık **veri toplama** zamanı gelmiştir. Daha sonra elde edilen veriler **analiz** edilerek, bulgular incelenir. Böylece sorduğumuz soruya verdiğimiz cevabın geçerli olup olmadığını test etmiş oluruz. Eğer cevabımız doğrulanmamışsa ve araştırmanın yöntem düzenlemelerinde bir sorun yoksa, o zaman bu sorunun olası diğer cevapları üzerinde çalışmaya devam etmek gerekir. Çünkü her hipotez, araştırma bulgularıyla desteklenene kadar geçici bir çözüm teklifidir. Araştırmacı ister **sonuçlar** beklediğı gibi çıksın, isterse çıkmasın, araştırmasının sonuçlarını bilimsel kamuoyu ile paylaşmalıdır. Bunu yapmanın yolu, alanla ilgili kongrelerde sunum yapmak ve bilimsel araştırma makalelerini basan akademik dergilerde **yayın**lamaktır.

Kısaca;

Önce **SORU**

Sonra **HİPOTEZ**

Daha sonra **VERİ TOPLAMA**

Bir sonraki adım **ANALİZ**

Ve **SONUÇ**

Ardından **TARTIŞMA**

Son ve yeni bir başlangıç olarak **YAYIN**

Gündelik Bir Sorudan Bilimsel Bir Araştırmaya Doğru

Diyelim ki, ders çalışırken kahve içtiğinizde daha uzun sürelerle çalışabildiğinizi gözlediniz. Aklınıza gelen soru “acaba **kahve içmek ders çalışabilme süremi uzatıyor mu**” şeklinde olabilir. Şimdi, bir psikolog sizin sorduğunuz bu soruya bir cevap bulmak üzere bir araştırma tasarlamak isterse neler yapması gerekir?

Önce gündelik üslupla sorulmuş bu sorunun araştırılabilir bir hale dönüştürülmesi gerekir. Bunu yapmanın en uygun yolu soruyu gözlenebilir, ölçülebilir, sınanabilir ve tekrarlanabilir şekilde tanımlamak üzere okumak ve düşündürmektir.

Bu soruda birbirini etkilediği varsayılan iki değişken vardır: kahve içmek ve uzun süre ders çalışmak.

Uzun süre ders çalışmak denildiğinde, bir metni başından kalkmadan, zihni dağılmadan okuyabilmek kasıt edilmektedir, yani dikkatin dağılmaması, dikkatin korunabildiği süre. Dolayısıyla değişkenlerimizden birini “dikkat süresi” olarak tanımlamamız mümkündür.

Diğer değişken ise kahve içmektir. Kahve içmek belirli, herkes tarafından aynı şekilde anlaşılacak bir şey gibi görünmektedir. Fakat bir araştırma tasarlamak için hangi kahve, ne kadar kahve, nasıl bir kahve gibi konuları açıklığa kavuşturmak durumdayız. Çünkü araştırma sonuçlarının başka araştırmacılar tarafından tekrarlanabilirliği ancak buna bağlıdır. Burada bir yol, gerçekten kahve kullanmak ve kahvenin türü, kullanılan kahvenin miktarı, yoğunluğu gibi faktörleri standardize etmektir. Ancak bir yol da, eğer kahvenin etken maddesinin kimyasal olarak ne olduğunu okumalarımızdan öğrenmişsek ve kahvede bulunan kafeinin etkili olabileceğini düşünersek, o zaman kahve içme değişkenini “... mg” kafein alımı olarak tanımlamaktır. Bu daha güvenli bir yoldur, çünkü araştırmayı yürütürken insanların kahve sevip sevmemeleri, verilen kahveyi bitirip bitirmemeleri gibi olası bozucu etmenler ortadan kaldırılmış olacaktır. Bu durumda kafeini mesela tablet olarak veya enjeksiyon yoluyla verebilmemiz mümkün olacaktır.

Kahve içmek; Kafein miktarı

Ders çalışmak; Dikkat süresi

Bu aşamada sorumuz artık şu hale gelmiştir: “**5 mg kafein alımı, dikkat süresini uzatıyor mu?**” Değişkenler tanımlandığı için, soru incelenebilir bir araştırma problemi haline dönüşmek üzere gibi görünmektedir. Şimdi şunu düşünelim, dikkat süresinin uzamış olduğunu nereden anlayacağız? Bu konunun iki boyutu vardır;

1. Dikkat süresini nasıl belirleyeceğimizle ilgilidir. Bir psikolog olarak mevcut dikkat düzeyini ölçen testlerden birini kullanmamız mümkündür. Eğer böyle bir test yoksa ve dikkatin yapısını biliyorsak, o zaman böyle bir test/görev geliştirmemiz de mümkündür. Biz mevcut bir testi kullandığımızı varsayalım. Bu durumda dikkat süresini AB testinden elde edilen puanın yüksekliği olarak tanımlamış oluruz. Sürenin uzayıp uzamadığını da puanların artıp artmadığına göre belirlemiş oluruz. Dolayısıyla sorumuz şöyle olmuştur: “**5 mg kafein alımı, AB dikkat testinden alınan puanları arttırmakta mıdır?**”
2. Kafein alımının dikkat puanlarını arttırıp arttırmadığını nasıl anlayabileceğimiz meselesidir. İlk akla gelebilecek yol, bir gruba kafein vermek, diğer gruba vermemek ve her iki grubun dikkat puanlarını karşılaştırmaktır. Bu durumda sorumuz şu hale gelir:

“5 mg. kafein verilen grup ile verilmeyen grubun AB dikkat testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark var mıdır?”

Olası cevap; “Evet uzatıyor, ben daha iyi çalışıyorum.”

Hayır,Hipotez (bilimsel ve geçici cevap) şu şekilde ifade edilmelidir. "5mg kafein verilen gurupla kafein verilmeyen grubun AB Dikkat Testinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark vardır."

Bu yapıyla sorumuz artık bilimsel olarak incelenebilir bir hale dönüşmüş, bir araştırma problemi halini almıştır.

İkinci aşama, sorduğumuz sorunun olası cevabının verilmesi yani hipotezin ifadesi olacaktır. Bu örnekte hipotezimizi gözlemlerimiz doğrultusunda belirleyebiliriz. Gündelik ifadesiyle olası bir cevap; "evet, uzatıyor, ben daha iyi çalışıyorum" olabilir. Ama araştırılabilir bir dilde ifade ettiğimiz sorunun cevabı da ona uygun olmalıdır. Bu durumda, hayır,hipotezimiz, "5 mg. kafein verilen gurupla kafein verilmeyen grubun AB dikkat testinden aldıkları puanlar arasında kafein alan grup lehine anlamlı bir fark vardır" şeklinde olacaktır.

Üçüncü aşama, bu soruya nasıl bir araştırma kurgusuyla cevap aranmalıdır? Yöntem nasıl olmalıdır?

Kafein alan ve almayan grupların dikkat testinden elde ettikleri puanları karşılaştıracığımıza göre, iki grubumuz olmalıdır, bu gruplardan birine kafein vermeli, diğerine vermemeli ve belirli bir sürenin sonunda her ikisine de dikkat testini uygulamalıyız.

Ancak, yine düşünülmesi gereken pek çok şey vardır.

Eğer bir gruptaki bireylerin dikkat süreleri zaten uzunsa, o zaman gruplar arasında çıkabilecek fark nasıl kafeine bağlanabilir?

O zaman her iki gruptaki bireylerin dikkat sürelerini kafein vermeden önce de ölçmemiz, sonra kafein uygulamasını yapmamız/yapmamamız ve sonra tekrar dikkat ölçümü yapmamız gerekir. Yoksa asla aradaki farkın kafeinden kaynaklandığından emin olamayız.

Örneğin açlık/tokluk gibi hem dikkat düzeyini ve hem de kafeinin etki süresini etkileyebilecek etmenlerin nasıl **kontrol** altına alınabileceği (örneğin sabah aç karnına gelmesi sağlanan deneklere önce kahvaltı verildikten sonra ön test, arkasından deney grubuna kafein uygulaması, kana karışmasının beklenmesi ve son test, diğer gruba aynı sürenin sonunda son test gibi) **düşünülmelidir**.

Veri toplamayı tamamladıktan sonra artık sıra verilerin uygun istatistik **teknikler**le analizine gelmiştir.

Psikolojinin Kullandığı Araştırma Yöntem ve Teknikleri Nelerdir?

Psikolojide Kullanılan Araştırma Yöntem Türleri

Araştırmalarda temelde üç farklı yöntemsel düzenleme ile farklı seviyelerde bilgi toplayabiliriz; **Betimsel**, **korelasyonel** ve **deneysel** yöntemler.

Betimsel araştırmalar, mevcut durumu olduğu haliyle ortaya koyan, olguları ve belli başlı özelliklerini tanımlayan, karşılaştıran bir araştırma türüdür. Dikkat edilirse bu araştırma türü, bilimsel etkinliğin amaçlarının birincisine karşılık gelmektedir.

Korelasyonel araştırmalar, gözlenen olgular arasındaki bağlantıları ya da ilişkileri inceleme amacını taşır. Bu durumda yine mevcut durumu olduğu gibi tanımladığımız için özünde betimsel nitelikli bir araştırma yürütmüş oluruz.(NEDEN SONUÇ YOK)

Korelasyonel araştırmalar neden sonuç bağlantıları hakkında sonuçlar çıkarmamıza izin vermez.

Bu durumu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz. Bir araştırmacı, dondurma satış miktarıyla, denizde boğulan insan sayısı arasında çok yüksek bir ilişki (korelasyon) tespit etmiştir. Benzeri bir yüksek ilişki; satılan dondurma miktarıyla, plaj terliği miktarı; boğulma sayısı ile mayo satışları arasında da bulunabilir.

Aralarında yüksek korelasyon bulunmasına rağmen, bu değişkenler arasında bir neden sonuç bağlantısı olması mümkün değildir.

Deneysel araştırmalar ise, olguların nedenlerini açıklamak, öngörülerini, kuram ya da modellerini sınamak gibi daha ileri seviyedeki araştırma amaçlarına ulaşmamızı sağlar. (NEDEN SONUÇ VAR)

Yalnız deneysel araştırmalar yoluyla neden sonuç bağlantıları üzerinde konuşacak sonuçlara ulaşabiliriz.

Bu tür araştırmalardan elde edilen bilgiye duyulan güven, araştırmacının araştırma sorusunu oluşturan değişkenleri ve olası bozucu etmenleri kontrol edebilmesine dayanır. Çünkü ancak bu koşullarda, bir olgunun nedeni olabileceğini düşündüğümüz bir diğer olgu ya da durumun gerçekten etkili olup olmadığını test etme olanağımız olur.

Bir araştırma tasarlarırken, ne tür bir yöntem kullanacağımıza nasıl karar vereceğiz?

Sorumuzun ya da problemimizin mahiyeti ne tür bir araştırma tasarlayacağımızın en önemli belirleyicisidir. Bir diğer belirleyici alandaki **birikmiş bilginin düzeyidir**. Eğer yeterince betimsel ve korelasyonel bulgu birikmişse, tutarlı izahlara ulaşabiliyorsa o zaman deneysel araştırmalar tercih edilmelidir. Çünkü ancak o zaman davranışların nedenleri hakkında sonuçlar çıkarmak ve/veya tahminlerimizi sınamak mümkün olmaktadır.

Bazı konularda **etik nedenler** yüzünden insanlar üzerinde deneysel araştırmalar düzenlemek mümkün değildir. Örneğin, bebeklerin sevgi ve şefkat eksikliğine maruz kalmasının zihinsel gelişimleri üzerindeki etkisini deneysel olarak inceleyemeyiz. Çünkü bu durumda, iki grup yeni doğan bebek almamız ve bir grubu sevgi/şefkat eksikliğinden mahrum bırakarak büyütmemiz gerekirdi ve eğer böyle bir etki varsa, zihinleri az gelişmiş insanlar yetiştirerek insanlığa zarar vermiş olurduk. Böyle bir deney düzeninin vicdanen mümkün olamayacağı açıktır. Bu konuda ancak betimsel araştırmalar yoluyla, yani çeşitli nedenlerle, kendiliğinden gelişen koşullarda bu tür ortamlarda büyümüş çocukları inceleyerek çalışmalar yürütebiliriz.

Psikolojide Kullanılan Veri Toplama Yolları

Psikoloji alanında ağırlıklı olarak insanlardan ve hayvanlardan veri toplarız. Çeşitli nedenlerle hayvanlarla yürütülen çalışmalarda vardır. Veri toplarken gözlem, görüşme, anket, ölçek, testler ve özel alet ve görevler kullanabiliriz.

Gözlem

Gündelik hayatta hepimiz yaygın olarak kullandığımız bir bilgi edinme yolu olan gözlem, psikologların kullandığı önemli veri toplama yollarından biridir. Ancak veri toplamak amacıyla yapılan gözlemi, hayat içinde kullandığımız gözlemden ayıran bazı hususlar vardır. Gözlemlerin bir veri toplama yolu olabilmesi için kayıt edilmeleri ve incelenecek işlev açısından değerlendirilmeleri gerekir. Genel olarak iki şekilde gözlem yapılabilir; doğal halde gözlem ve sistemik gözlem.

Doğal halde gözlemde araştırmacı, hiç bir müdahalede bulunmaksızın, gözlem yapılmayan durumun aynen korunmasına özen göstererek gözlem yapar. Genellikle araştırmalar için etkili bir başlangıç noktasıdır.

Sistemik gözlem ise, önceden seçilip belirlenmiş belirli bir davranış, işlev ya da durumların belirli bir plana ya da sisteme göre, izlenmesi ve kayıt altına alınması demektir.

Gözlemler, işaretleme listeleri kullanılarak ilgili işlevin/davranışın ya da durumun varlığı, sıklığı, şiddeti, niteliği gibi çeşitli özellikleri açısından puanlanarak değerlendirilmelidir. Kimi durumlarda gözlem günlükleri tutmak da mümkündür.

Günümüzde gözlemler için genellikle görüntü veya ses kayıtları alınması tercih edilmektedir. Ancak bu tür kayıtların da sonradan işaretleme listeleri ve taksonomiler kullanılarak ilgili işlev açısından puanlanması veya değerlendirilmesi gerekmektedir.

Görüşmeler

Yapılanmış, yarı yapılanmış ve yapılmamış.

Görüşme, araştırdığımız probleme bağlı olarak hazırladığımız sorular çerçevesinde, sözel olarak ve yüz yüze yürüttüğümüz bir bilgi toplama yoludur. Görüşme tekniği, belirli bir konuda daha derinlemesine bilgi edinme olanağı sağlamaktadır.

Yapılanmış görüşmelerde, araştırmacının soracağı sorular önceden tam olarak belirlenmiştir. Hatta kimi durumlarda cevap seçenekleri de önceden belirlenebilir. Araştırmacı, katılımcının cevaplarına dayalı olarak uygun seçenekleri işaretler.

Yarı yapılanmış görüşmelerde, araştırmacının soracağı sorular belirlenmiştir ancak araştırmacı konuyu deşmek ya da geliştirmek amacıyla yan sorular ekleyebilir.

Yapılanmamış görüşmelerde ana noktalar veya konular bellidir ancak görüşmenin seyri her katılımcıda farklı gelişebilir.

Anket/Soru Listeleri

Anketlerde bireyler kendileri veya belirli bir konudaki görüşleri hakkında sorulan soruları yazılı olarak cevaplarlar. Anketler katılımcıların belirli bir konudaki görüşlerini veya mevcut durumu saptamak için uygundur.

Eğer araştırmacı, büyük grupların belirli bir konudaki görüş, düşünce ya da davranışlarını belirleme amacına sahipse anket kullanması uygun olur.

Örneğin, İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin kantin ve kafeteryalar hakkındaki görüşlerini, kullanma sıklığı, ne amaçla kullandıkları gibi davranışlarını belirlemek istiyorsak anket kullanmamız uygun olur.

Ölçekler

Bir bireyde belirli bir özelliğin mevcut olup olmadığını ve ne kadar sahip olduğunu değerlendirmek istiyorsak ölçek kullanırız.

Dolayısıyla ölçekler, belirli bir özelliğe ya da niteliğe (depresyon eğilimi, eşcinsellere yönelik tutumlar gibi) sahip olma miktarını belirlemek için kullandığımız araçlardır.

Katılımcılar ölçekte belirtilen davranışları ne sıklıkla yaptıklarını veya ne kadar sahip olduklarını kendi beyanları ile bildirirler. Ölçeklerden ilgili özelliğin düzeyini bildiren bir puan elde edilir.

Sıklıkla karıştırılsa da ölçekler ile anketler yapı ve amaç itibariyle birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir. Anketler belirli bir özelliğe sahip olma düzeyini belirleme amacı taşımazlar, belirli bir konudaki görüşler, düşünceler, davranış biçimleri vb. gibi nisbeten daha geçici durumları belirlemeye çalışırlar.

İnsanların çeşitli özelliklerinin düzeyini belirmeye yönelik çok sayıda ölçek geliştirilmiştir. Bu araçların en önemli sorunu kişinin **kendi beyanına bağlı olmalarıdır**. Ancak ölçeklerde sorgulanan, belirli bir özelliğe (örn: utangaçlık) sahip bir bireyin, gündelik hayattaki utangaçlık göstergesi olan davranışları ne sıklıkla yaptığıdır. Bir diğer ifadeyle, bireye bir ankette olabileceği gibi “kendinizi utangaç buluyor musunuz” gibi bir soru sorulmaz. Gündelik hayatta utangaç olan bireylerde tipik olarak görülen davranışları ne sıklıkla yaptıklarına ilişkin bir dizi soru (yeni tanıştığım birinin gözlerine bakarak konuşmaktan kaçınırım) sorulur. Böylece aslında anketlerden farklı olarak dolaylı bir ölçüm yapılmış olur ama bu değerlendirmeyi yapan yine bireyin kendisidir.

Testler

Bir psikolojik test, belirli bir özelliği tanımlayan/ifade eden bir davranış örnekleminin nesnel ve standart ölçümü için hazırlanmış araçtır.

Testler ölçeklerde olduğu gibi bireyin beyanına dayalı değildir. İlgili özelliği/yapıyı ortaya çıkartmak üzere hazırlanmış görevlerdeki performansını doğrudan gözleyerek değerlendirmeye dayalıdır.

Örneğin utangaçlık ölçümü yaptığımızı düşünelim, bu durumda test ortamında bireyin ilk kez karşılaştığı bir kimsenin gözlerine ne kadar süreyle baktığını göz hareketlerini kayıt ederek tesbit edersek tepki düzeyini doğrudan ölçmüş oluruz.

Özel Alet ya da Görevler

Kimi durumlarda belirli yapı ya da özelliğe sahip olunma düzeyini görmek için, test kadar kapsamlı olmayan görevler oluşturulması gerekir. Kimi durumlarda da belirli özellikleri belirlemek için bazı alet ve düzenekler geliştirmek gerekir.

Örneğin bireylerin tepki hızlarını ölçmek istediğimizi düşünelim. Geliştirdiğimiz görev, belirli bir arayla yanan ışıklardan kırmızı olanı görüldüğünde bir düğmeye basmak olsun ve tepki hızı, ışığın görülmesi ile düğmeye basma arasında geçen süreye göre puanlanıyor olsun. İşte böyle bir düzenek kurduğumuzda (ışıklı bir panel, düğmenin bulunduğu ayrı bir panel, sürenin belirlenmesi için gerekli malzemeler vb) bu bizim geliştirdiğimiz bir alet olur.

ÜNİTE 3 SOSYAL DÜNYAYI ANLAMAK

Sosyal psikoloji insanlar ve gruplar arasındaki ilişkileri inceler.

Sosyal psikolojinin bir kişinin davranışları, duyguları ve düşüncelerinin, diğer insanların davranış ve/ veya özelliklerinden nasıl etkilendiğini ve onlar tarafından nasıl belirlendiğini incelemekte olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyal psikoloji, insanların davranışlarını toplumsal bağlamı içinde anlamlandırmak istemektedir.

Sosyal bağlam ise diğer insanların gerçek, hayali veya sembolik bir şekilde varoluşlarını, bu kişiler arasında gerçekleşen etkileşim ve etkinlikleri, davranışın gerçekleştiği ortamın özelliklerini ve belirli bir ortamda davranışı kontrol eden beklenti ve normları içermektedir.

Sosyal biliş, insanların sosyal dünyadan gelen bilgileri seçme, yorumlama ve hatırlamalarını kapsayan süreçleri tanımlayan bir kavramdır.

Sosyal algılama, insanların başkalarının davranışlarını anlama ve kategorize etme süreçlerini tanımlamak için kullanmak mümkündür.

İzlenim oluşturma nasıl bir yararı olabileceği, S.Fiske ve S.Taylor. tarafından bilişsel cimrilik kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Onlara göre, bir kişi hakkında gözlediğimiz ya da öğrendiğimiz her ince ayrıntıyı yorumlamak için uğraşmak yerine, zihinsel kaynaklarımızı pıntice kullanmayı tercih ederiz.

Sosyal kategorizasyon, kişilerin sosyal çevrelerini, kendilerini ve diğerlerini kategorilere sokarak düzenlemesidir.

Kalıp yargılar (stereotipler), insanların yalnızca belirli bir gruba ait oldukları için belirli özelliklere sahip oldukları doğrultusundaki yaygın kanaatlerimizdir.

Atıf teorileri, insanların birer sosyal algılayıcı olarak insanlar ve olaylar hakkında nedensel açıklamalar üretirken bilgiyi nasıl kullandıklarını açıklama amacı taşırlar.

Atıf teorilerinin kurucusu F.Heider'dir. Çünkü Heider nedensel atıflarda bulunmanın kökeninde insanların iki temel ihtiyacının bulunduğunu öngörmektedir. Hatırlanabileceği üzere, bu iki temel ihtiyaç, anlamabilme ihtiyacı ve olup bitenleri kontrol ihtiyacıdır.

Heider'e göre insanlar bir olayı açıklamak isterken iki tür nedensel atıf kullanır; kişisel nedenlere dayalı olan içsel atıflar ve ortama/dış koşullara dayalı olan dışsal atıflar.

Kelley'e göre, insanlar nedensel bir açıklama ararken üç tür bilgi kaynağı gözetirler: tutarlılık, yaygınlık/ benzerlik ve belirginlik.

Tutarlılık; kişinin davranışlarının başka zaman ve durumlarda da benzeri bir nitelik taşımakta olmasıdır.

Yaygınlık/benzerlik; başka insanların aynı durum için benzeri tepkiler verip vermemesidir.

Belirginlik; kişinin sadece bu durumda bu şekilde davranıp davranmadığının hesaba katılmasıdır.

En belirgin tarafgirlik, temel atıf hatası adıyla bilinir. Kendi davranışlarımızın nedenlerini çevresel etmenlere, başkalarının davranışlarını ise kişisel etmenlere yükleyerek açıklamaya olan genel eğilimimizdir. L.Ross tarafından tanımlanarak deneysel araştırmalarda ortaya konulan temel atıf hatası, belirli bir durumda insanların başkalarını değerlendirirken, kişisel etmenlere aşırı ağırlık vermeleri eğilimini ifade eder.

Temel atıf hatasının bir sonucu olarak alınabilecek bir diğer tarafgirlik, savunucu atıf olarak tanımlanır. Bu tür durumlar için yaygın kullanılan uygun bir örnek, ders başarı/başarısızlıklarının açıklanmasıdır.

Diğer tarafgirlik, adil dünya inancıdır. "Bu dünyada iyi insanların başına iyi şeyler, kötü insanların başına kötü şeyler gelir. "varsayımına dayanan bu kanıyı, iyiniyetli bir temenni olarak düşünebilirsiniz.

Tutum; bir nesneye, bir insana yada bir duruma yönelik olarak düşünce, duygu yada davranışları kapsayan görece sabit bir yatkınlıktır.

Tutumlar, hem bilişsel hem duygusal ve hemde davranışsal bileşenlerden oluşurlar. Tutumun bilişsel bileşeni bilgilere, görüşlere yada kanılara; duygusal bileşeni, hoşlanma yada hoşlanmama ,sevme yada nefret etme gibi hallere; davranışsal bileşeni ise tutum nesnesine yönelik kaçınma yada yakınlaşma ifade eden eylemlere karşılık gelir.

Tutumların ulaşılabilirliğini/ erişebilirliğini sağlayan daha önce geçirdiğimiz yaşantılar ya da tutum nesnesi ile ilgili deneyimlerimizdir.

Tutumların eylemleri kestirme gücünü açıklayan bir diğer etmen zihinde ulaşılabilen örneklerin içeriği/ mahiyetidir.

Otomatik yada örtük tutumlar, insanların diğer kişiler, nesnelere, fikirler vb. hakkında sahip oldukları ve sıklıkla bilinçli farkındalığın dışında kalan tutumlardır.

Tutumların değişmesinin bir diğer nedeni, bireyin tutumları veya tutumların bileşenleri arasında bir dengesizlik oluşmasıdır. Bu dengesizliği azaltmanın yollarından biri, kanaatlerimizi/ fikirlerimizi değiştirmek veya mevcut olanlara yeni kanaatler ekleyerek uyumlu hale getirmektir.

Bilişsel Çelişki Kuramı, L.Festinger tarafından ortaya atılmıştır. Bilişsel çelişki, bizi, kanaatlerimizi birbirleriyle daha tutarlı hale getirerek bilişsel tutarsızlığımızı azaltmaya motive eden rahatsızlık verici psikolojik gerilim durumunu tanımlar. Kuram, çelişki yaratan pek çok tutarsızlık üzerinde çalışmakla birlikte, en önemli katkılarından biri tutum davranış tutarsızlıklarının açıklanmasıyla ilgili olmuştur.

İletişim Modeli, insanların ikna edici bir mesajı neden dinledikleri, nasıl anladıkları, hatırladıkları ve kabul ettiklerini anlayabilmek için süreci üç kısma bölmektedir: Mesajın kaynağı, mesajın kendisi ve dinleyicisinin özellikleri. Her bir kısmın çeşitli nitelikleri ikna sürecini etkilemektedir.

Ayrıntılandırma Olasılığı Modeli: Petty ve Cacioppo tarafından önerilen bu model, insanların bilişsel süreçlerini ikna mesajı üzerine odaklamalarının ne kadar olası olduğunu tanımlayan bir teoridir.

Model, ikna sürecinde merkezi ve çevresel olmak üzere iki farklı rota kullanılabileceğinden söz eder. Merkezi rota, insanların ikna amaçlı mesaj üzerinde dikkatlice düşündükleri, bütün bilgi işleme kaynaklarının etkin bir şekilde çalıştığı durumlardır. Bu yüksek ayrıntılandırma halidir. Çevresel rota ise, insanların mesaj üzerine eleştirel bir biçimde odaklanmadıkları, durumla ilgili derin düşünülmedikleri, imaj, duygular gibi yan ipuçlarının öne çıktığı/ çıkarıldığı durumlardır.

Psikoloji 4. Ünite

Gruplar:

- birbiriyle etkileşime girer.
- Ortak fikirler hedef veya amacı paylaşır
- İki veya daha fazla kişiden oluşur
- Üyelerin düşünce veya davranışları üzerinde etkilidir.

GEÇİCİ GRUPLAR

Kısa süreliğine bir araya toplanmış insanlardır.

Örn: çalışma grupları veya kursa katılan insanlar gibi..

ÜYELİK GRUPLARI:

Nitelik sahibi bazı kişilerin üye olarak oluşturduğu gruplardır.

Örn: dernek ve klüpler

AİDİYET GRUPLARI:

- kişilerin sosyal kimliğinin bir parçası olan gruplardır.
- Üyeleriyle aynı yaşantı, kurallar ve değerler vardır.

Örn: okul grupları parti eya futboll takımı taraftarı

Grubun özeliği :

Kendine özgü rol mevki ilişkileri ve normlar (sosyal normlar) oluşturmuştur.

- Formal veya informal liderlere sahiptir.
- Belirli bir yapı ve dinamik niteliğe sahiptirler
- Roller değişken ve akışkandır. (Gruplara girenler ve çıkanlar olduğu için)

M. ŞERİF : ve arkadaşları (1950-1960) yaz kampı deneyleri olarak bilinen ve grup oluşumunu inceleyen bir çok deney yürütmüştür.

- Kişinin kendi başına hedeflere ulaşamayıp iş birliği yapması gerektiği
- Gruptaki insanların birbirine bağlılığı ve grup yapısı oluşturması gerektiği
- Birbirlerine bağlı üyelerden oluşur
- Dinamik bir sistemdir
- Karşılıklı bağlılık ile aynı amaçlara ulaşmak için ortak çaba sarf eder

TAJFEL VE TURNER:sosyal kimlik teorisi (grup sürecini açıkla)

- Gruplar üyelerine sosyal kimlik sağlar

Örn: üyeyi tanımlar davranış örüntüleri ve değerler sağlar.

Kişisel kimlik : kişinin kendisi benliği ve özellikleridir.

Sosyal kimlik : grupla ilgilidir.(gruplar arsında davranış başlar)

Kişiler kendi mensup olduğu gruba (iç grup) daha olumlu olarak algılama eğilimi taşırlar buna da **grup içi yanlılık** denir.

Grup içi yanlılık da bireyler diğer gruplarla benzerliklerini abartma vurgulama ve farklılıklarını azaltma veya vurgulama eğilimi taşır.

Bireyin grup içinde erimesi ve kişisel sorumluluk duygusunun yitirilmesine "**kimliksezişme**" denir.

Örn: maç sonrasında kavgada çıkartılan zarar gibi..

SOSYAL ETKİ

Bireysel ya da grup halinde başka insanların algılarımızı tutumlarımızı ve davranışlarımızı etkileme sürecidir.

Örn: içinde yaşanılan toplum

Sınıf iş yeri arkadaş grubu

Sosyal norm: kabul edilebilir tutum ve davranışları tanımlayan beklentilerdir.

- Yasa yada resmi kurallar şeklinde yazılı
- Belirsiz ve grup üyelerinin davranışını gözleyip izleyerek de öğrenilir.
- Tek tip davranışın ayırt edilmesi

Normlara uygunsuz davranma : onaylanmama kaç çatma alay edime dışlanma gibi informal yollarla cezalandırılırlar.

- Grup davranışlarının biçimleyerek insanlara nasıl davranacaklarını belirler.
- Normlar sosyal olayların gelişimini tepkilerini nelerin hoşnut nelerin hoşnutsuzlukla karşılanabileceğini önceden tanımlar.

UYMA DAVRANIŞI VE ÇOĞUNLUK ETKİSİ

Uyma davranışının 2 temel nedeni vardır.

- Bilgi sağlayıcı (doğru davranma doğru düşünme)
- Normatif etki (başkaları tarafından hoşlanılma kabul görme ve onaylanmayı sağlaması)

M. şerif normların bilgi verici etkisini ortaya koymuştur.

M.Şerif (1906-1988) insanlar belirli durumlarda insan davranışlarını gözlemler ortama ve duruma ilişkin çıkarımlar yaparlar.

ŞERİF 1935 yılında yürüttüğü ve bu günde klasikleşmiş olan deneyde otokinetik etki denilen bir ışık ilizyonundan yararlanılarak normların oluşum süreci çıkmıştır.

- Normlar kuşaklardan kuşaklara aktarılabilir ve grupların dağılmasından uzun bir süre sonra bile kişilerin davranışlarını etkilemeye devam edebilir.

S. ASCH (1950) günümüzde klasikleşmiş deney görsel algılama düzeneklerinden yararlanılmıştır.

- Deneysel olarak gösterilen bu etki insanın kendine uygun görünmese bile çoğunluğun davranışlarına uyma eğilimini ortaya koyar.
- Grup büyüklüğü görev zorunluluğunun etkileri değişkenler normatif etki sebebidir.

ASCH 'in deneyleri insanların aşikar yanlışlarında bile farkında olsalar bile çoğunluğun görüşüne uygun davranma eğiliminin olduğunu veya farklı düşündüklerini söylemekten kaçındıklarını göstermektedir.

Az sayıda insan uyma davranışı gösterme konusunda dirençli ve doğru bildiğini savunuyor.

UYUMA VE ANALİZ ETKİSİ

S. MOSCOVİ küçük bir azınlığın çoğunluğun fikirlerini değiştirerek yeni normlar oluşturmasının mümkün olduğunu ortaya koymuştur.

S.MOSCOVİ 'ye göre hiçbir grup tam anlamıyla homojen değildir her zaman bölünebilir.

Renk deneyi S.MOSCOVİ 'nin dir.

Tutarlılık katılık /esneklik derecesi

Tutarlı olmak : katı olmakla sonuçlanabilir.

Esnek olmak : mantık ve açık görüşlü olarak daha etkili grubu yönelebilir.

İTAAT VE OTORİTENİN DEYİŞMESİ

S.MİGRAM(1960-1970) itaat konusunu araştırmıştır.

- Cezanın öğrenme ve hatırlama üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırma yapmıştır.
- İtaat düzeyini etkileyen etmenlerden birisi fiziksel yetkinlik temasının olup olmamasıdır.
- Uzaktan emir alıyorsa daha az itaat ederler.

MİGRAM deneyleri (1960-1970) insanlarda itaat etmenin önemini vurgulamıştır.

J. BURGER değişen anlayış ve değerlerin insanda itaatinin değişip değişmediğini incelemiştir.

TOPLUMSAL İLİŞKİLER

Özel ilişkilerin nasıl kurulduğunu anlayabilmek için seven veya olumlu sosyal davranışlar gösteren insanların davranışlarını incelememiz gerekir.

HOŞLANMA

Hoş/çekici bulunan insanlar hakkında olumlu yargıda bulunma eğilimi onlarla yakınlık kurmayı kolaylaştırmaktadır.

OLUMLU SOSYAL DAVRANIŞLAR

Toplumun veya diğer insanların yararına olan davranışlarda bulunma eğilimini ifade eder.

FEDAKARLIK (ÖZGECİLİK) Kişinin bazı durumlarda kendisine zarar verebilecek şekilde başkalarının yararın davranmasını kapsadığından yardım etme davranışlarından ayrı olarak ele alınır.

Olumlu sosyal davranışların 4 etkeni vardır :

- Fedakarlık
- Kolektivizm ve ilkeleri /değerleri olmak
- Egoizm
- Empati

Egoizm : insanların ileride kendilerinin de iyilik görebileceği düşüncesi veya taktir edilme / sosyal prestij elde etme

Empati : insanlar durumunu anladıkları kimselere daha yardımsever fedakarca davranırlar.

SALDIRGANLIK

Saldırgan tepkilerin hayal kırıklığı /engelleme yaşanması ve doğrudan kışkırtmaya tehdite maruz kalma durumunda daha sık görülür.